



עיונים לפרשת בהעלותך עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה



החצוצרות

הרב לירן עוקשי

'וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם'.

הרמב"ם פוסק להלכה שיש מצות עשה לתקוע בחצוצרות לפי שני התפקידים שמנינו. הוא כולל את שני התפקידים במצווה אחת. על דבר זה תמה המפרש הגדול של הרמב"ם, המגיד משנה², ושאל:

"וראיתי לרבינו בספר המצות שלו, שמנה תרועה זו [במלחמה] ותקיעה שבשעת הקרבנות במצווה אחת. ותמה אני למה, שהרי שני פסוקים הם בכתוב?"

המגיד משנה שואל מדוע הרמב"ם מנה את שני התפקידים במצווה אחת, והרי אלו שני דברים שונים לגמרי. בשעת מלחמה יש צורך לתקוע בגלל המצב הקשה, ואילו בשעת שמחה יש לתקוע כדי לבטא את השמחה. איך ייתכן למנותם כמצווה אחת? נראה לכאורה שהיה צריך למנותן בתור שתי מצוות שונות, כמו שמנה הרמב"ם את תקיעת השופר בראש השנה ותקיעת השופר ביובל ביום הכיפורים בתור שתי מצוות. כי אמנם הפעולה זזה, אך היא נעשית בזמנים שונים. נוסף על כך, אופן התקיעה הוא שונה. בזמן מלחמה מריעים, ואילו בזמן שמחה תוקעים! ועוד, רואים שאפילו התורה חילקה את שני התפקידים לשני פסוקים. אם כך, מדוע הרמב"ם כלל אותם במצווה אחת?

הרב סולובייצ'יק³ עונה על כך תשובה מעניינת:

"לפי דעתי אין הדבר כך שהרמב"ם מונה את שני הפסוקים כמצווה אחת, כי אם שמנה פסוק אחד כמצווה ופסוק שני לא מנה כמצווה וקשר אותו עם עניין אחר..."

לפי הרמב"ם אין תקיעת החצוצרות נחשבת כמצווה נפרדת, כי אם כחלק מעבודת השירה: הכהנים היו תוקעים בחצוצרות והלוויים שוררו, כי עיקרה של השירה - בפה... הכהנים צריכים אמנם לתקוע בחצוצרות בשעת השירה, אולם אין זו מצווה בשני עצמה, כי אם חלק ממצוות השירה הכללית... את מצוות השירה⁴, שהתקיעה בחצוצרות היא חלק ממנה, מכניס הרמב"ם למניין המצוות. מצוות 'והרעותם' בזמן של 'וכי תבוא מלחמה בארצכם מן הצר הצורך אתכם' היא עניין בפני עצמו ולכן מונה הרמב"ם מצווה זו בנפרד בהלכות תענית⁵.

הרב סולובייצ'יק טוען שבאמת הרמב"ם לא מנה שתי מצוות של תקיעת השופר. יש כאן מצווה אחת, והיא תקיעת שופר בזמן

בפרשתנו, פרשת בהעלותך, עם ישראל עוזבים את הר סיני לאחר תקופה ארוכה של קרוב לשנה, ונוסעים לכיוון ארץ ישראל. התאריך הוא כ' באייר בשנה השנייה לצאתם ממצרים. וכך משה אומר לחותנו: "נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה': אתו אתן לכם" (במדבר י, כט). לפני תחילת הנסיעה, הקב"ה מצווה את משה ציווי מיוחד:

"וידבר ה' אל משה לאמר: עשה לך שתי חצוצרות כסף, מקשה תעשה אתם. והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות. ותקעו בהן, ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד. ואם באחת יתקעו, ונועדו אליך הנשיאים, ראשי אלפי ישראל. ותקעתם תרועה, ונסעו המחנות החגים קדמה. ותקעתם תרועה שנית, ונסעו המחנות החגים תימנה. תרועה יתקעו למסעיהם.

ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו. ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות, והיו לכם לחקת עולם לדרתיתכם.

וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות, וזכרתם לפני ה' א-להיכם ונושעתם מאיביכם.

וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני א-להיכם, אני ה' א-להיכם" (במדבר י, א-ו).

ה' מצווה את משה להכין שתי חצוצרות. לחצוצרות יש כמה תפקידים: התפקיד הראשון הוא לרכז את העם לפני נסיעה ולקבוע את סדרי המסע לארץ ישראל. התפקיד השני, שיתחיל רק מהכניסה לארץ, הוא תרועה בחצוצרות לפני מלחמה. אנו עומדים להיכנס לארץ, ומצפה לנו מלחמה. לפני המלחמה נריע בחצוצרות, ניזכר לפני ה', וכך ניושע. תפקיד זה, בשונה מהתפקיד הראשון אינו מצווה זמנית רק לדור המדבר, אלא שייך לכל הדורות כולם במלחמות שיהיו. בימי שמחה ובמועדים גם נשתמש בחצוצרות לתקוע בבית המקדש בעת הקרבת העולות והשלמים. גם תפקיד זה הוא מצווה לדורות. הרמב"ם¹ פוסק להלכה את מצוות התקיעה בחצוצרות, ואלו דבריו:

"המצווה הנ"ט היא שצונו לתקוע בחצוצרות במקדש עם הקרבת כל קרבן מקרבני המועדים, והוא אמרו יתעלה 'וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות'. ובבאור אמרו שמצוות היום בחצוצרות... וכן אנחנו מצווים לתקוע בחצוצרות בעתות הצורך והצרות כשנצטק לפני השם יתעלה והוא אמרו

1 ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה נט.

2 הלכות תעניות א, א.

3 דברי השקפה, עמודים 59-60.

4 ספר המצוות מצות עשה כג.

מחשבת שאר עסקי העולם ולא יתן לב באותה שעה כי אם בדבר הקרבן, ומה אאריך וידוע זה לכל אשר הטה אוזן לשמוע חצוצרות וקול שופר בכוונה".

ספר החינוך מבאר שיש מכנה משותף בין שתי התקיעות. שתיהן באות לעורר את האדם לכוונה גדולה. בשעת הקרבת הקרבן האדם צריך לרכז את כל מחשבותיו בקרבן כדי שלא ייפסל, וכן בשעת צרה – צריך לרכז מחשבותיו בכוונתו לבורא.

הפרי מגדים רואה בדבריו של ספר החינוך הסבר לדבריו של הרמב"ם, ואלו דבריו⁶:

"ועיין בספר החינוך פרשת בהעלתך למדתי קצת תירוץ, שהכונה להם אחת: שאדם צריך כוונה גדולה בקרבן, (ושלא יקריבהו רק לשמים לא לשום מזל וכוכב כמו שהורגלו מקודם לכן, ועיין בר"מ [רמב"ם] זיכרונו לברכה ובשאר ספרים טעם קרבנות), וכן בעת צרה צריך כיוון גדול לה' והיינו נמי... שלא יאמר מקרה הוא או ממערכת השמים. האדם חומר צריך התעוררות רב ולזה נצטוו להריע בחצוצרות, וכיון שהכונה אחת, מנה במצות עשה אחת. כך יש לבאר קצת, ושופר ראש השנה ויובל, שתי כוונות להם זה לחירות וזה לשבור לבינו ולשוב בתשובה ולזכור עקידת יצחק..."

התקיעה בשופר בעת צרה והתקיעה במקדש נעשות בזמנים שונים ובמצבים אחרים לגמרי. ואולם כיוון שמטרתן אחת – לעורר את האדם, לכן הם נמנו כמצווה אחת. **המהות של המצווה אינה הפעולה שלה, אלא הכוונה הפנימית.** הרמב"ם מחנך אותנו להתבונן **בעומק המצווה כדי להבין את מהותה.** רק כך אפשר לקבוע אם לחלק אותן לשתי מצוות, כמו התקיעה בראש השנה ויובל, או לכלול אותן במצווה אחת.

מלחמה או בזמן צרה. זה עיקר המצווה. לעומתה, מצות תקיעת השופר בשעת שמחה איננה מצווה העומדת בפני עצמה אלא חלק ממצות השירה שיש ללווים שמנה הרמב"ם במצווה כג. אם כן, הרמב"ם מנה במצווה נטרק את מצוות התקיעה בשעת צרה, ודרך אגב הזכיר את התקיעה בשעת השמחה.

דבריו של הרב סולובייצ'יק קשים. אם אכן כדבריו, שמצות התקיעה בשעת השמחה נספחת למצות תקיעת השופר בשעת צרה, היה צריך הרמב"ם לנסח אחרת לגמרי את המצווה הרחיב. הוא היה צריך להדגיש ולדבר בעיקר על מצות התקיעה בשעת צרה. ואולם הרמב"ם לא כתב כך אלא על מצות התקיעה במקדש, ואף הקדים אותה למצות התקיעה בשעת צרה.

הרב יוסף תאומים, בעל **הפרי מגדים**, עוסק גם הוא בשאלה על דברי הרמב"ם ועונה תשובה נוספת. תשובתו מתבססת על דברי **ספר החינוך**⁵. גם ספר החינוך כמו הרמב"ם מנה את התקיעה במקדש ואת התקיעה בעת צרה כמצווה אחת. וכך הוא מנמק את טעמי המצוות:

"משרשי המצווה, לפי שבשעת הקרבן היו צריכין לכוון דעתם יפה בענינו כמו שידוע שהוא נפסל במחשבות ידועות, וגם כן צריך הקרבן כוונה שלמה לפני אדון הכל שציונו עליו, וגם כן בעת הצרה צריך האדם כיוון גדול בהתחננו לפי בוראו שירחם עליו ויצילהו מצרתו, ולכן נצטוו בתקיעת החצוצרות בעתים אלה. לפי שהאדם מהיותו בעל חומר צריך התעוררות גדול אל הדברים. כי הטבע מבלי מעיר יעמוד כישן, ואין דבר יעוררהו כמו קולות הנגון, ידוע הדבר, וכל שכן קול החצוצרות שהוא הקול הגדול שבכל כלי ניגון.

ועוד יש תועלת נמצא בקול החצוצרות לפי הדומה, מלבד ההתעוררות אל הכוונה, כי בכח הקולות יסיר האדם מלבו